

студентов лучшей и результативной формой обучения является лекция проблемного характера. Прослежены особенности проблемной лекции и условия создания и возникновения проблемных ситуаций.

Форма обучения, проблемная лекция, проблемная ситуация, метод проблемного обучения.

The article investigates the advantages and disadvantages of the lecture as a form of learning in higher education.

This paper investigates that established that problem lecture is the most effective form for student`s theoretical training. Lecture presentation of the main problem is the method of problem-based learning. This may be viewed and compared by different positions on a scientific problem. In addition to presenting certain established scientific propositions, the teacher shows promising avenues in solving the problem.

The problem involves the creation of a teacher lecture problematic situations. In high school concept of problem situation specified as educational, industrial and professional research tasks which cause students difficulties that require a clear understanding of specific issues, challenges set by itself, solve them by finding independent or under the supervision of the teacher, the detection range of under-knowledge and ways of life, as well as various independent use of experience.

Learning form, problem lecture, problem situation, the problem method of teaching.

УДК: 378.371.13

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК БАЗОВА ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

***Н.В. Теличко, кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет***

У статті конкретизовано сутність понять «компетенція» і «компетентність» у контексті філософсько-методологічного аналізу компетентнісної парадигми в освіті. Визначено структуру професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів як основи для формування педагогічної майстерності студентів цього профілю підготовки. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів необхідно здійснювати з урахуванням Державного стандарту початкової середньої освіти.

Компетенція, компетентність, учитель початкових класів, педагогічна майстерність

Постановка задачі у загальному вигляді. Актуальність дослідження професійної компетентності як базової основи педагогічної майстерності вчителя початкових класів зумовлена тим, що від системи

вищої професійної освіти в даний час потрібна підготовка конкурентоздатного фахівця, що володіє комплексом компетенцій, які відповідають вимогам сучасного ринку праці. У зв'язку з цим дослідження компетентності випускника педагогічного вузу як продукту соціальної взаємодії виробника і споживача освітніх послуг набуває особливої значущості. У цьому контексті формується нове поняття – професійна компетентність, що є продуктом реалізації компетентнісного підходу як шляху модернізації професійної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що узагальнюючи різні підходи до формування педагогічної майстерності майбутніх учителів більшість науковців сходяться на тому, що шляхом до підготовки висококваліфікованих фахівців є розвиток професійної компетентності.

Цілеспрямоване дослідження окресленої проблеми свідчить, що науковці розкривають досвід філософсько-методологічного аналізу компетентнісної парадигми в освіті та визначають напрями підготовки та розвитку педагогічної компетентності вчителя в Україні в контексті філософії вищої педагогічної освіти [6]; конкретизують сутність педагогічної компетенції та компетентності та визначають ключові компетенції як компонент особистісно-орієнтованої парадигми освіти [7] та ін. Дослідниками визначено, що найбільш оптимальним шляхом модернізації професійної освіти є компетентнісний підхід [2], тому компетентність розглядають як важливий елемент у структурі моделі якості підготовки фахівців.

Аналізу проблем упровадження компетентнісного підходу в системі освіти (від початкової до вищої) присвячуються наукові пошуки багатьох дослідників сучасності, що необхідно враховувати у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Науковці узагальнюють загальнонаукові підходи до визначення професійної компетентності педагога, конкретизують сутність і структуру професійно-педагогічної компетентності, розглядаючи формування компетентності майбутнього вчителя як провідне завдання сучасної освітньої політики.

Метою статті визначено уточнення сутності і визначення структури професійної компетентності як базової основи педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Викладення основного матеріалу. Останніми роками у вищій школі сформувалася освітня парадигма, в рамках якої якість сучасної підготовки майбутніх учителів (як результату надання освітньої послуги) визначатиметься тим, наскільки у випускників ВНЗ розвинені компетенції – здібності виявляти зв'язки між здобутими знаннями і професійними ситуаціями та застосовувати результати фахової підготовки адекватним вирішенням проблем педагогічної діяльності. З метою всебічного вивчення сутності і структури професійної компетентності як базової основи формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів проведено історично-термінологічний аналіз поняття «компетентність», який свідчить, що в педагогічних наукових колах цей термін почав застосовуватися з вісімдесятих років ХХ ст. у значенні освітній результат діяльності особи, яка навчається [4, с. 17].

Не дивлячись на широке поширення компетентнісного підходу в освіті, все ще не припиняються суперечки про співвідношення понять «компетентність» і «компетенція» в освітній сфері, сфері управління персоналом та інших професійних галузях. За останні декілька років безпосередньо питанню співвідношення даних термінів були присвячені численні роботи педагогів, менеджерів, філологів, філософів, математиків.

Компетентнісний підхід прийшов у нашу освітню сферу зі світової освітньої і психологічної теорії і практики, направлених на розвиток людських ресурсів (Human Resources – HR), і тому використовувана термінологія несе на собі відбитки вдалих або невдалих, а деколи і помилкових перекладів слів «competency» і «competence», що використовувалися в роботах англomовних авторів. Джерелами неоднозначності таких перекладів є не лише технічні помилки та відмінність у нюансах тлумачення і використання цих слів в американській і британській англійській мові, але й відмінність у трактуванні компетентнісного підходу в американській і європейській психології та педагогіці, про що зазначалося І. Зімньою при характеристиці ключових компетенцій як нової парадигми результату сучасної освіти, у професійній педагогіці С. Батишева, у працях зарубіжних науковців, котрі характеризували компетенції у контексті професійної діяльності.

За І. Зімньою, орієнтована на компетенції освіта (освіта, заснована на компетенціях: competence-based-education – CBE) формувалася в 70-х роках в Америці в загальному контексті запропонованого Н. Хомським в 1965 р. поняття «компетенція» стосовно теорії мови, трансформаційної граматики, коли йдеться про «лінгвістичні компетентності» (linguistic competence) [3].

Порівняльну характеристику тлумачення цього поняття різними зарубіжними науковими школами подає О. Яригін, зазначаючи, що дослідниками виокремлюються три способи розуміння компетентності. Так, науковці США пов'язують компетентність із базовими характеристиками людини, які обумовлюють її видатні успіхи в певних видах діяльності. У континентальній Європі компетентність здебільшого ідентифікують зі здібностями, особистісними рисами і набутими знаннями. У Великобританії переважає думка, що компетентність має визначатися як відповідність результатів діяльності індивіда певним оркресленим стандартам. Науковці намагаються побудувати «діяльнісно-орієнтовану модель» компетентності у протизагу технічно-раціональному підходу. У концепції англійських дослідників компетентність розглядається як двохрівневе утворення, де перший рівень – це імпліцитне «знання-в-дії», а другий є рефлексивним і складається з двох компонентів: «рефлексія в дії» та «рефлексія про дію» [8, с. 3].

Використовуючи поняття «компетенція» та «компетентність» як обов'язкові інструменти у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів, ми опиралися на розкриття сутності цих дефініцій у «Енциклопедії освіти», де *компетенція* розуміється як

наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки фахівця, котра необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері та є соціально закріпленим результатом. Результатом набуття компетенцій є *компетентність*, яка «передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності» [1, с. 409]. Дослідники різних напрямів професійної підготовки студентів визначають компетентність як реальні вимоги до засвоєння майбутнім фахівцем певної сукупності знань, способів діяльності, досвіду, ставлень із певної галузі знань, якостей працівника, складну інтегровану якість особистості, що обумовлює готовність здійснювати певну діяльність, діяти в ситуації невизначеності/вибору.

Таким чином, компетентність паралелізується з поняттям «кваліфікація» як рівнем і видом професійної навченості фахівця, наявністю в нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи, і визначається як *професійна компетентність*. У цьому контексті суттєвими ознаками кваліфікації (професійної компетентності) є рівень підготовки майбутніх фахівців, що визначається за певними критеріями. Так, компетентність фахівця визначається рівнем засвоєння знань і вмінь (якість знань і вмінь); діапазоном і широтою знань і вмінь; здатністю виконувати спеціальні завдання; здатністю раціонально організовувати і планувати свою роботу; здатністю використовувати знання в нестандартних ситуаціях (швидко адаптуватися до змін техніки, технології організації та умов праці).

Однак, окреслені критерії професійної компетентності не можуть бути основою формування педагогічної майстерності майбутніх учителів, оскільки не відображають специфіку педагогічної діяльності та не враховують особистісного компоненту у вимогах до сформованості професійної компетентності фахівця. Структура і зміст професійної компетентності здебільшого залежать від особливостей виконуваної професійної діяльності. Тому, формуючи у студентів основи педагогічної майстерності, вважаємо за доцільне розглянути професійну компетентність як базово-об'єднуючу основу майбутніх учителів початкових класів.

На основі структурування професійної компетентності науковці виокремлюють такі складові цього феномену: концептуальну (володіння теоретичними основами професії); інструментальну (володіння базовими фаховими навичками); інтегративну (спроможність поєднувати теорію і практику); контекстуальну (розуміння соціального, культурного й економічного середовища, де здійснюється фахова діяльність); адаптивну (передбачення змін, важливих для професії, готовність до них); міжособистісну (ефективне фахове спілкування). Однак, запропоновані складові не відображають такої особливості професійної діяльності вчителя початкових класів, як прагнення і готовність до вияву педагогічної майстерності, володіння студентами основами педагогічної деонтології, педагогічного емпатерменту, щоб наснажуватися до професійного зростання і наснажувати молодших школярів до навчання.

Часто професійну компетентність безпосередньо пов'язують із професіоналізмом особистості та визначають як систему знань, що постійно розширюється і дає змогу виконувати фахівцям професійні завдання із високою продуктивністю. Однак у більшості досліджень професіоналізм не ідентифікується з майстерністю, творчим підходом до виконання фахових функцій, що, на нашу думку, є вищим проявом професіоналізму, який можна назвати надпрофесіоналізмом.

У процесі формування професійної компетентності як базово-об'єднуючої основи педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів враховувався той факт, що професійна підготовка студентів цього профілю здійснюється з урахуванням Державного стандарту початкової середньої освіти, прийнятого згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. № 462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти», який упроваджено в систему початкової освіти з 1 вересня 2012 року.

Державний стандарт розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів і визначає зміст початкової загальної освіти, ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання та виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Зasadничими основами Державного стандарту є особистісно зорієнтований і компетентнісний підходи, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти.

З метою конкретизації окремих компетентностей і компетенцій у Державному стандарті початкової середньої освіти уточнено, що компетентність – це набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці, а компетенція розглядається як суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини.

Особливу увагу в Державному стандарті приділено розкриттю змісту основних компетентностей, які покликані формувати вчителі початкових класів у молодших школярів. Такий підхід передбачає, що педагоги, котрі працюватимуть у початковій школі, повинні використовувати весь арсенал умінь і навичок педагогічної майстерності для цілеспрямованої роботи з учнями молодших класів у зазначеному напрямі. Готовність до такої діяльності формується у майбутніх учителів ще під час навчання у вищій школі. Відтак, щоб системно й ефективно спрямовувати навчально-пізнавальну діяльність молодших школярів на формування конкретних компетентностей, в учителів початкової школи доцільно сформувати відповідні компетентності в процесі здобуття вищої освіти, що розглядаємо як обов'язкову складову їхньої педагогічної майстерності.

До таких компетентностей відносяться:

Громадянська компетентність, яка в Державному стандарті визначається як здатність людини активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс якостей особистості, що дає можливість ефективно брати участь у різних життєвих сферах діяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів. Розуміння ключової компетентності тісно пов'язане з поняттям «ключова компетенція». Цей феномен розглядається як об'єктивна категорія, що фіксує суспільно визначений комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, які можна застосувати в широкій сфері діяльності людини (вміння вчитися, загальнокультурна, громадянська, здоров'язбережувальна, соціальна компетентність та компетентність з питань інформаційно-комунікаційних технологій). Зокрема, на думку І. Зимньої, ключові компетенції доцільно розглядати як нову парадигму результату сучасної освіти [174].

Предметна компетентність – освоєний учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної з набуттям нового знання, його перетворенням і застосуванням. Сформованість предметної компетентності передбачає вияв в особі предметної компетенції – сукупності знань, умінь та характерних рис у межах конкретного предмета, що дає можливість учневі (а також і вчителю початкової школи) самостійно виконувати певні дії для розв'язання навчальної проблеми (задачі, ситуації). Як учень, так і вчитель відповідно до власного рівня підготовки має уявлення, знає, розуміє, застосовує, виявляє ставлення, оцінює. Предметна компетентність майбутнього вчителя початкових класів передбачає його готовність формувати в молодших школярів такі види компетентностей, як:

1) *предметна математична компетентність* – особистісне утворення, що характеризує здатність учня створювати математичні моделі процесів навколишнього світу, застосовувати досвід математичної діяльності під час розв'язування навчально-пізнавальних і практично зорієнтованих задач;

2) *природознавча компетентність* – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально й особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина – природа»;

3) *комунікативна компетентність* – здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями.

Оскільки майбутній учитель початкових класів навчає молодших школярів кільком предметам, відтак і в учня, і в майбутнього вчителя необхідно формувати *міжпредметну компетентність* – здатність особи застосувати щодо міжпредметного кола проблем знання, уміння, навички,

способи діяльності та ставлення, які належать до певного кола навчальних предметів і предметних галузей.

Окрім цього в Державному стандарті наголошується на необхідності формування *міжпредметних естетичних компетентностей* – здатності орієнтуватися в різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва. Предметними мистецькими компетентностями, в тому числі музичними, образотворчими, хореографічними, театральними, екранними, є здатність до пізнавальної та практичної діяльності у певному виді мистецтва, що необхідно для вчителя початкових класів для організації ефективного навчально-виховного процесу з молодшими школярами. Цей вид компетентності тісно пов'язаний із соціальною компетентністю – здатністю особистості продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі. У цьому контексті слушним є поєднання науковцями професійної та соціальної компетентності у соціально-професійну.

Зазвичай, зазначені поняття є засадничими у реалізації компетентнісного підходу, що визначається у Державному стандарті як спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є такі ієрархічно-підпорядковані компетентності учнів, як ключова, загальнопредметна і предметна.

У результативній складовій кожної освітньої галузі Державного стандарту визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи, які відповідають змісту і структурі предметних компетентностей. У Державному стандарті початкової середньої освіти зазначається, що протягом навчання у початковій школі учні повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетенцій. На основі Державного стандарту Міністерство освіти і науки розробляє навчальні програми, відповідно до яких створюються варіативні програми і підручники, а також здійснюється цілеспрямована підготовка майбутніх учителів початкових класів на педагогічних засадах формування у них компетентності саморозвитку фахівця для роботи з молодшими школярами. Однак, окреслені в Державному стандарті компетентності здебільшого відносяться до навчання молодших школярів. А формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів потребує більш розширеного комплексу компетентностей. Передбачається, що вони визначатимуть професійну компетентність учителя як базово-об'єднуючу основу формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів.

Висновки. Підготовка висококваліфікованого вчителя початкових класів передбачає цілеспрямоване формування у студентів основ педагогічної майстерності. Базово-об'єднуючою основою цього феномену є професійна компетентність. У Державному стандарті початкової середньої освіти компетентність визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань,

досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Компетенція у цьому документі розглядається як суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень у певній сфері діяльності людини. Таким чином сформованість професійної компетентності у майбутніх учителів початкових класів може слугувати основою для вияву педагогічної майстерності у діяльності вчителя.

Список літератури

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учеб. пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : Моск. психол.-пед. ин-т, 2005. – 216 с.
3. 174- Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Электронный ресурс] / И. А. Зимняя. – Режим доступа до журн. : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін. ; заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
5. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі / О. О. Біла, Т. Р. Гуменникова, Н. В. Кічук та ін. ; наук. ред. Н. В. Кічук. – Ізмаїл : ІДГУ, 2007. – 236 с.
6. Рябцева І. А. Філософія вищої педагогічної освіти: напрями підготовки та розвитку педагогічної компетентності вчителя в Україні [Електронний ресурс] / І. А. Рябцева // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_n3_2010_st_19
7. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–67.
8. Ярыгин О. Н. Метаморфозы понятий «компетентность» и «компетенция» в русскоязычной терминологии компетентностного подхода [Электронный ресурс] / О. Н. Ярыгин // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». – Режим доступу до журн. : http://www.intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n4_2010_st

В статтє конкретизирована суцність понятій «компетенція» и «компетентність» в контексте філософсько-методологічного аналізу компетентностної парадигми в освітанні. Определена структура професійної компетентності будучого учителя начальних класов как основи для формування педагогічного мастерства студентов этого профіля підготовки. Формування професійної компетентності будучих учителів начальних класов необходимо осуществляют с учетом Государственного стандарта начального среднего образования.

Компетенція, компетентність, учитель начальних класов, педагогіческое мастерство

The article has focused on the formation of educational paradigm of recent years at high school in which the quality of modern preparation of future teachers has